

Лозінська Ж. П.
аспірант

Уманського національного університету садівництва

Lozinska Zh. P.
Postgraduate

Uman National Coaching University

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ У СФЕРІ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

INTERNATIONAL FINANCIAL INSTITUTES ACTIVITY IN THE FIELD OF SMALL ENTERPRISES DEVELOPMENT FINANCING

Анотація. У статті здійснено аналіз програм кредитування малого бізнесу за рахунок ресурсів міжнародних організацій. Досліджено обсяги та динаміку фінансування програм розвитку малого підприємництва, що реалізуються Німецько-Українським фондом та ЄБРР. Визначено перспективи залучення фінансових ресурсів цих організацій в майбутньому.

Ключові слова: кредитування малого бізнесу, програми розвитку малого та середнього підприємництва, Німецько-український фонд, кредитні лінії ЄБРР.

Вступ та постановка проблеми. Мале підприємництво є невід’ємним елементом сучасної ринкової системи господарювання, без якого економіка та суспільство загалом не можуть повноцінно існувати та розвиватися. В розвинутих країнах дрібні підприємці є найбільш чисельною групою приватних власників, у зв’язку з чим і відіграють значну роль не лише в соціально-економічному, але й в політичному житті країни. Мале підприємництво сприяє зміцненню ринкових відносин, заснованих на приватній власності, де власники малого бізнесу становлять основу середнього класу і виступають гарантом соціальної та політичної стабільності суспільства.

Основна проблема, з якою стикається більшість суб’єктів малого підприємництва в умовах сьогодення, – недостатність власних фінансових ресурсів для розвитку. Ця проблема носить не лише мікроекономічний, але й загальнодержавний характер, що вимагає прийняття певних рішень щодо фінансової підтримки малих підприємств із зовнішніх джерел. Перш за все йдеться про активізацію кредитування. Теоретики та практики неодноразово говорили про те, що один невеличкий мікрокредит (позика, що не перевищує 10–14 тисяч доларів) уже дає підприємству можливість створити хоча б одне робоче місце [1]. Активне кредитування підприємств малого та середнього бізнесу не лише сприяє розвитку економіки, але й найкращим чином поліпшує ситуацію на ринку праці. Водночас саме ці види бізнесу, що в будь-якій цивілізованій країні становлять основу її валового виробництва (від 40% до 70% ВВП), в Україні найбільше відчувають нестачу фінансових ресурсів для розвитку.

Критичність ситуації поглиблюється й тим, що у зв’язку з кризовими явищами останніх років жодна зі сторін, яка потенційно могла би вплинути на процес фінансування малих підприємств (банківські установи, держава), не готова прийняти відповідальність за активізацію практично «мертвого» кредитування малого підприємництва: більшість вітчизняних банкірів впевнена, що новий дієвий поштовх до масованого кредитування може надати лише держава, тоді як державні органи наголошують на тому, що кредитувати під значно менші відсотки наші МСБ, ніж вони є сьогодні (25–35% річних), можна, адже передумов

для надання дешевших позик у банків є чимало (поповнилися золотовалютні резерви, знижується облікова ставка регулятора) [1].

В таких умовах єдиним реальним джерелом кредитного забезпечення малого бізнесу залишаються гранти та позики міжнародних фінансових організацій, що й обумовлює актуальність дослідження проблем, що висвітлюються у статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема фінансування малих підприємств через міжнародне кредитування розглядається у працях таких науковців, як Є.В. Бичихін, В.Г. Гончар, Г.В. Миськів, Н.О. Рудик. Враховуючи вагомість цього сегменту в кредитному забезпеченні малого бізнесу, вважаємо, що в науковій літературі приділяється недостатня увага зазначеній проблематиці, існує необхідність активізації наукових досліджень в цьому напрямі.

Метою статті є оцінка сучасних тенденцій розвитку фінансування малих підприємств через міжнародне кредитування, а також виявлення перспектив використання фінансових ресурсів, що надаються міжнародними організаціями, для подальшої активізації кредитування малого підприємництва українськими фінансовими установами.

Результати дослідження. Нині найбільш активно у сфері мікрокредитування в Україні працює Німецько-Український фонд (далі НУФ), який був створений у 1996 р. в рамках програми “TRANSFORM”, започаткованої федеральним урядом Німеччини. Створення НУФ відбулось після підписання Договору про грант між НБУ та “Kreditanstalt für Wiederaufbau” (Німецькою Кредитною Установою для Відбудови, далі – “KfW”) з метою підвищення конкурентоспроможності мікропідприємств та малих підприємств шляхом надання їм доступу до фінансування через уповноважені українські банки-партнери. “KfW” виділяв кошти гранту окремими траншами на процентний рахунок, які подавалися НБУ.

Для досягнення задекларованих цілей діяльності НУФ здійснює розміщення на договірних засадах коштів у визначених українських банках-партнерах, що відповідають конкретним технічним та фінансовим критеріям. Зокрема, щоб набути та утримувати статус банка-парт-

нера НУФ, банк повинен задовольняти таким загальним вимогам [2]:

- бути зареєстрованим в Україні;
- мати контрольний пакет акцій (часток власності) банку, який належить приватним юридичним і фізичним особам;
- дотримуватися регулятивних вимог НБУ, зокрема вимог щодо відповідності регулятивного капіталу нормативно-ліцензійним вимогам, дотримання економічних нормативів, норм обов'язкового резервування коштів на кореспондентському рахунку в Національному банку України, нормативно-правових актів Національного банку України, формування резервів за активними операціями, а також чинного законодавства України;
- бути учасником кредитного бюро та(або) Єдиної інформаційної системи «Реєстр позичальників»;
- надати НУФ інформацію про присвоєння рейтингових оцінок банку національними/міжнародними рейтинговими агентствами та Національним банком України (за результатами комплексних інспекційних перевірок) з коментарями та обґрунтуваннями;
- вести прибуткову діяльність не менше трьох років;
- підтримувати частку проблемних активів (прострочені та сумнівні) у загальному портфелі банку не більше 5%;

– підтримувати частку залучених коштів на міжбанківському ринку в загальних зобов'язаннях не більше 45%;

– мати частку сум всіх вимог банку до 10 найбільших контрагентів або груп пов'язаних контрагентів (за винятком банківських установ), а також всіх позабалансових зобов'язань банку щодо цих контрагентів (або груп пов'язаних контрагентів), яка не повинна перевищувати 50% кредитного портфеля банку;

– підтримувати частку негативно класифікованих активів в загальних активах на рівні не більше 10%.

З грудня 2015 р. поточна діяльність з управління коштами НУФ (включаючи управління коштами Проектів НУФ) здійснюється державною установою «Офіс адміністрування проектів міжнародного співробітництва» (далі – ДУ «ОФІС АПМФС»). Винагорода за адміністрування складає 1% від виданих коштів банкам-партнерам з власних коштів НУФ, а також 0,8 % в рамках проекту підтримки системи кредитування у сільській місцевості.

Нині фінансування основної діяльності НУФ здійснює за рахунок коштів, отриманих з українських, іноземних та міжнародних джерел (рис. 1).

Як свідчать дані рис. 1, основним джерелом фінансування діяльності НУФ є довгострокові кредити, а саме кредит, отриманий в рамках проекту «Програма з рефінансу-

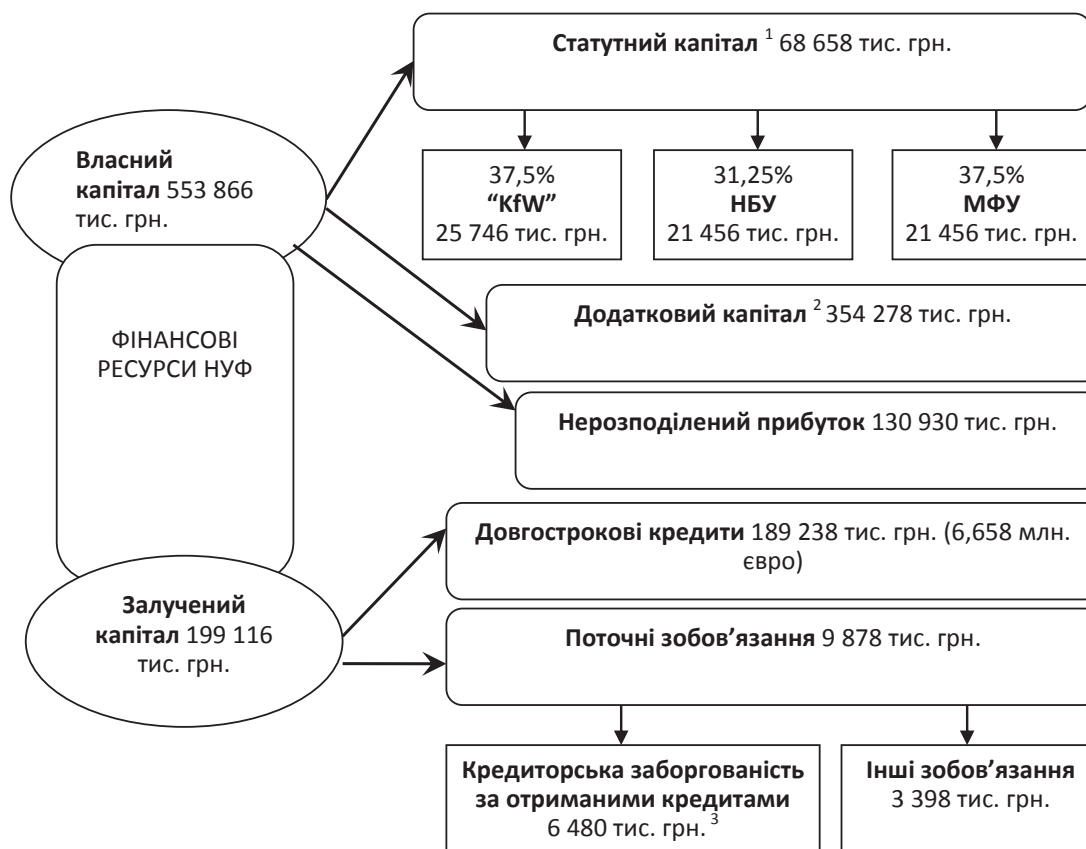

Рис. 1. Фінансові джерела діяльності НУФ, 2016 р.

Примітки:

¹ – внески до статутного капіталу були в німецьких марках і зафіксовані за курсом НБУ на дату прийняття рішення про створення НУФ (2,14 грн. за 1 німецьку марку); у зв'язку з переходом на євро у 2002 р. внески засновників НУФ перераховані за офіційним курсом НБУ (1,95583 німецьких марок за 1 євро);

² – додатковий капітал НУФ сформований у зв'язку з виникненням трансляційних курсових різниць, оскільки функціональною валютою фінансової звітності НУФ є євро, а валютою подання – гривня;

³ – короткострокова заборгованість за частиною основної суми позики в рамках проекту «Програма з рефінансування заходів підтримки системи кредитування у сільській місцевості», яка буде виплачена згідно з графіком у червні та грудні 2017 р.

вання заходів підтримки системи кредитування у сільській місцевості» (далі – Проект ПСКС), метою реалізації якого є сприяння у розбудові ефективних структур у сільському фінансовому секторі України шляхом надання кредитів малим та середнім підприємствам та фізичним особам-підприємцям. Позика у розмірі 7 млн. євро та грант у сумі 2 млн. євро були надані восени 2006 р. Строк остаточного погашення позики – грудень 2046 р. Позика підлягає погашенню піврічними внесками з грудня 2016 р. Перше повернення частини позики відбулось у жовтні 2016 р. в сумі 114 тис. євро. За непогашеним залишком позики сплачується фіксована процентна ставка 1%, яка складається з процентів за користування позикою (0,75%) та плати Міністерству фінансів України за надання коштів (0,25%) [2].

Крім Проекту ПСКС, НУФ реалізує програми, спрямовані на фінансування розвитку малого та середнього підприємництва:

– програма мікрокредитування перша та найбільша за обсягами програма НУФ з мінімальними обмеженнями для ММСП;

– програма з кредитування ММСП України за пріоритетними галузевими напрямками, яка пропонує пільгові умови кредитування підприємств, які працюють в окремих галузях, що розглядаються НУФ як пріоритетні та стратегічно важливі.

Обсяги фінансування банків-партнерів та їх динаміка наведені в табл. 1 та на рис. 2.

Як вже зазначалось, найбільшою за обсягами програмою НУФ є Програма мікрокредитування, адже її фінансування охоплює 40–60% кредитного портфеля НУФ. Водночас, як видно з рис. 2, після зростання обсягів фінансування за програмою мікрокредитування у 2012–2014 рр. відбулось зменшення суми виданих кредитів майже на 25% у 2015 р. Більше того, кредити, видані під програму мікрокредитування, характеризуються високим рівнем кредитного ризику: у 2015 р. частка кредитів з простроченою заборгованістю понад 90 днів складала 65,4% від обсягу наданих позик за цією програмою, що становило 38,5% всього кредитного портфеля НУФ у 2015 р.

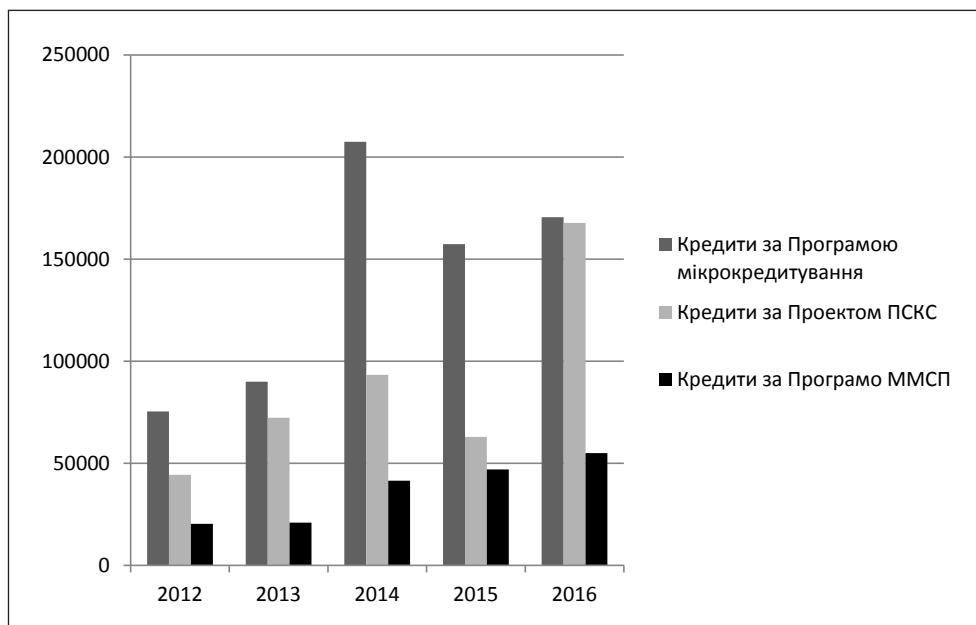

Рис. 2. Динаміка фінансування НУФ програм кредитування малого та середнього бізнесу у 2012–2016 рр., тис. грн.

Таблиця 1

Структура та динаміка фінансування НУФ програм кредитування малого та середнього бізнесу у 2012–2016 рр.

Показник	Обсяги фінансування банків-партнерів, тис. грн.					Темп зростання, %			
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2013/2012 рр.	2014/2013 рр.	2015/2014 рр.	2016/2015 рр.
Кредити за Програмою мікрокредитування	75 386	89 948	207 459	157 339	170 536	119,3	230,6	75,8	108,4
зокрема, короткострокові	60 945	8 654	15 074	–	–	14,2	174,2	0,0	х
Кредити за Проектом ПСКС	44 341	72 322	93 280	62 935	167 693	163,1	129,0	67,5	266,5
зокрема, короткострокові	–	11 042	26 573	–	–	х	240,7	0,0	х
Кредити за Програмою ММСП	20 350	20 950	41 466	47 000	55 000	102,9	197,9	113,3	117,0
зокрема, короткострокові	–	–	–	15 000	15 000	х	х	х	х
Всього	140 077	183 220	342 205	267 274	393 229	130,8	186,8	78,1	147,1
зокрема, короткострокові	60 945	19 696	41 647	15 000	15 000	32,3	211,4	36,0	х

Негативні тенденції, на нашу думку, певною мірою пов'язані з «лояльністю» програми. Як вже зазначалося, програма мікрокредитування НУФ характеризується найменшою кількістю обмежень, зокрема:

– кредити можуть надаватися усім малим та середнім підприємствам, тоді як дві інші програми передбачають кредитування підприємств з кількістю працівників до 250 осіб та обігом до 5 млн. євро;

– відсоткова ставка за мікрокредитом визначається банками-партнерами, тоді як у програмі кредитування ММСП України за пріоритетними галузевими напрямками встановлено максимальний допустимий рівень ставки.

З іншого боку, програма мікрокредитування НУФ передбачає диференціацію максимального розміру кредиту залежно від організаційно-правової форми ведення бізнесу та розмірів підприємства. Зокрема, якщо мікропідприємство або ФОП за програмою мікрокредитування НУФ може максимально одержати кредит в сумі до 25 тис. євро, то за програмою з рефінансування заходів підтримки системи кредитування у сільській місцевості максимально можлива сума кредиту є в десять разів більшою і становить 250 тис. євро.

Загалом період 2014–2015 рр. став переломним у динаміці кредитного портфеля НУФ, адже обсяги фінансування 2 із 3 кредитних програм зменшилися загалом на 22%. Знизилась і якість кредитного портфеля, причому негативна динаміка почалась ще в 2013 р.: частка знецінених кредитів становила 18% у 2013р., 29% у 2014 р. та 42% у 2015 р. (табл. 2). Найбільш суттєвою є частка знецінених кредитів за Програмою кредитування (від 31% у 2013 р. до 65,4% у 2015 р.).

Серед позитивних моментів слід відзначити активізацію фінансування Проекту ПСКС у 2015 р.: обсяги наданих кредитів у галузь сільського господарства зросли у 2,7 разів порівняно з 2014 р. Хоча і тут є певні застереження: якщо порівняти суму залишку позики, отриманої НУФ для реалізації Програми з рефінансування заходів підтримки системи кредитування у сільській місцевості, та обсягу виданих за цим проектом кредитів, то можна побачити, що цей фінансовий ресурс майже вичерпано.

Підсумовуючи результати аналізу діяльності НУФ з кредитного забезпечення розвитку малого бізнесу в Україні за останні п'ять років, зазначимо, що більшість виявлених негативних тенденцій стали наслідком фінансової кризи. Протягом 2014–2015 рр. банківська система України стикнулася з найбільш глибокою кризою за часи свого існування, впродовж 2014–2016 рр. НБУ визнав неплатоспроможними 84 банки, серед яких виявились і банки-партнери НУФ: ПАТ «Український професійний банк», ПАТ «Банк «Київська Русь»», АТ «Златобанк», ПАТ «Надра».

Щодо перспектив одержання коштів за новими проектами НУФ, то слід зазначити, що у жовтні 2014 р. розпочалась діагностична фаза роботи за черговим проектом «KfW» «Підтримка малих та середніх підприємств». Вибірка коштів позики за цим проектом запланована на квітень-травень 2017 р.

Одним із найбільш суттєвих джерел кредитування малих підприємств є кредитні ресурси ЄБРР. ЄБРР переважно зосереджує увагу на проектах, що покликані збільшити ефективність ринку енергетики, транспортної й комунальної інфраструктур. Проте поза увагою не залишається й фінансування малого та середнього бізнесу України [3, с. 112–113].

Науковці, що досліджують питання діяльності ЄБРР в Україні, відзначають, що довгострокове кредитування українських підприємств за програмами ЄБРР для малих і середніх підприємств має досить тривалу та позитивну історію на українському фінансовому ринку [3, с. 113].

За час діяльності ЄБРР в Україні довгострокові кредитні ресурси для кредитування проектів розвитку малих і середніх підприємств одержали 7 українських банків, зокрема:

- «Прокредит банк» (2003 р. – 3,3 млн. євро);
- «Банк Форум» (2005 р. – 10 млн. дол.);
- «Кредитпромбанк» (2005 р. – 10 млн. дол.);
- «Райфайзен Банк Аваль» (2006 р. – 50 млн. дол.);
- «Мегабанк» (2007 р. – 20 млн. дол.);
- «Укрсиббанк» (2007 р. – 50 млн. дол.);
- «Укрексімбанк» (2011 р. – 50 млн. дол.).

Серед діючих програм слід назвати програму фінансування «Укрексімбанку», яка мала на меті досягнення двох основних цілей:

- 1) заохочення фінансування інвестицій для підвищення енергоефективності;
- 2) сприяння відновленню кредитування сектору малого та середнього бізнесу в Україні.

У 2017 р. затверджено Українську програму кредитування ММСП (Програма кредитування мікропідприємств, малих та середніх підприємств), метою якої є збільшення обсягів фінансування ММСП та сприяння розвитку нових кредитних продуктів, зокрема для фінансування підприємств у сільській місцевості та агробізнесу. В рамках цієї програми планується виділення 10 млн. дол. США ПАТ «Кредит Європа Банк».

У контексті реалізації проекту передбачається досягнення таких цілей [4]:

- 1) сприяння відновленню кредитування ММСП та розширенню ринку; передбачається, що проект допоможе збільшити попит на внутрішньому ринку, оскільки покращить доступ ММСП до фінансування; в рамках програми місцевим банкам буде надано допомогу у відновленні кредитних операцій та довгострокового фінансування приватного сектору;
- 2) реалізація програми сприятиме покращенню навичок та знань місцевих банків у сфері фінансування ММСП, ширшій інтеграції фінансування ММСП в операційну структуру банків, а також покращенню функцій корпоративного управління, управління ризиками та внутрішнього контролю;
- 3) реалізація програми сприятиме розширенню асортименту продуктів, які пропонуються ММСП як субпозиціальникам, наприклад, у сфері кредитування агробізнесу, що полегшить доступ приватних сільськогосподарських підприємств до фінансування.

Таблиця 2

Частка знецінених кредитів в кредитному портфелі НУФ, %

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Кредити за Програмою мікрокредитування	x	31,3	44,5	65,4	13,6
Кредити за Проектом ПСКС	11,0	6,8	2,2	14,3	5,4
Кредити за Програмою ММСП	x	0,0	12,5	2,8	x
Всього	3,5	18,0	29,1	42,4	8,2

Незважаючи на суттєвий вплив на процеси мікро-кредитування, існує низка недоліків співпраці України і ЄБРР. Як вважає Н.О. Рудик, це досить тривалий термін затвердження банком кредиту (з урахуванням процедури затвердження проекту безпосередньо в ЄБРР він становить близько 1–1,5 міс.), високий рівень бюрократизму під час підготовки кредитної заявки, незначна підтримка малого бізнесу [3, с. 114].

Висновки. Напрями діяльності як НУФ, так і ЄБРР постійно трансформуються щодо змін в економічній і політичній ситуації в країні. Тому посилення процесів реформування в Україні може стимулювати співпрацю стосовно фінансування малих підприємств. В цьому напрямі держава не може залишатись звичайним спостерігачем процесу, а повинна створити всі умови для активізації процесу кредитування міжнародними організаціями.

Список використаних джерел:

1. Кредитування малого та середнього бізнесу в Україні: бути чи не бути? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://skr.in.ua/business/13431>.
2. Офіційний веб-сайт Німецько-Українського фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://guf.gov.ua>.
3. Рудик Н.О. Міжнародне кредитування ЄБРР як джерело фінансування розвитку підприємств України / Н.О. Рудик // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2016. № 2. – С. 110–115.
4. Офіційний веб-сайт ЄБРР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/ukraine-msme-lending-framework.html>.

Анотація. В статтю проведено аналіз програм кредитування малого бізнесу за счет ресурсів міжнародних організацій. Исследованы объемы и динамика финансирования программ развития малого предпринимательства, которые реализуются Немецко-Украинским фондом и ЕБРР. Определены перспективы привлечения финансовых ресурсов этих организаций в будущем.

Ключевые слова: кредитование малого бизнеса, программы развития малого и среднего предпринимательства, Немецко-украинский фонд, кредитные линии ЕБРР.

Summary. The article analyzes small business lending programs at the expense of international organizations resources. The volumes and dynamics of small business development financing programs which are implemented by the German-Ukrainian Fund and the EBRD are investigated. The prospects of attracting financial resources of these organizations in the future are determined.

Key words: small business lending, small and medium business development program, German-Ukrainian fund, EBRD credit lines.